

לפרשת ראה: מקדש, במה ובית כנסת

בפרשת השבוע מחייבת התורה לרכו את עבודת ה' במקום אחד אשר יבחר ה'. לכשייבחר המקום, תאסר עבודת הבמות שהיתה נהוגה בישראל עוד בימי האבות ומעת הכניסה לארץ בימי יהושע ועד הבנות מקדש שלמה. בעת ההיא, כאשר הקב"ה בחר מקום לשכן את שמו שם, אזי שמה יביאו "את כל אשר אנכי מצוה אתכם", ושם יקיימו ישראל "ושמחתם לפני ה' א-להיכם". משעה שייבחר המקום האחד, תאסרנה הבמות: "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה".

איסור הבמות לא התקבל בקלות בעם ישראל. שלמה המלך עוד הקטיר בבמות קודם שבנה את בית המקדש, וזמן קצר לאחר מותו כבר הקים ירבעם במות בבית אל ובדן. הבמות התקיימו גם בממלכת יהודה, גם בימיהם של מלכים כשרים, כגון אסא, עליו נאמר: "וְהַבָּמוֹת לֹא סָרוּ וְרַק לְבַב אֶסָא הָיָה שְׁלֵם עִם ה' כֹּל יְמָיו". כך היה גם בימי יהושפט, יואש, אמציה, עוזיהו ויותם בממלכות יהודה, עד עת מלכותו של חזקיהו שהסיר את הבמות כליל, אך לדור אחד בלבד. מיד אחריו עלה מנשה בנו שלא זו בלבד שהחזיר את הבמות, אלא גם הציף את יהודה במזבחות של עבודת אלילים.

כאשר צרו האשורים על ירושלים בימי סנחריב, הוכיח רבשקה נציגו של מלך אשור את חזקיהו, והסביר לו לעיני כל העם הנצורים בתוך חומות ירושלים, כי הכשלון שלו מובטח מפני שהסיר את הבמות. זו, בעיני רבשקה, נראית פגיעה אנושה בעבודת השם שמערערת לחלוטין את התקוה של ממלכת יהודה להסמך על בטחונם בה: "וְכִי תֹאמְרוּן אֵלֵי אֵל ה' אֱלֹהֵינוּ בְּטַחְנוּ הֲלוֹא הוּא אֲשֶׁר הִסִּיר חֲזַקְיָהוּ אֶת בְּמֹתָיו וְאֶת מִזְבְּחֹתָיו וַיֹּאמֶר לִיהוּדָה וְלִירוּשָׁלַם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה תִּשְׁתַּחֲוּוּ בִירוּשָׁלַם".

דברי רבשקה משקפים את התפיסה העממית שהקשתה כל כך על סילוק הבמות: המעשה הזה לא נחשב כמועיל ומקדם את עבודת ה' בישראל אלא אדרבה, כמצמצם ופוגע בה. הסיבה שבשלה רצה ירבעם להקים במות בבית אל ובדן מיד עם הקמת הממלכה הישראלית והבדלותו מממלכת יהודה, היתה הרצון לאפשר לעם מקום פולחן חלופי לבית הבחירה, מקום נוח יותר ונגיש יותר לאיש ישראל הצפוני. הצורך הזה קיים לא רק במסגרת המתח הפוליטי שבין ישראל ליהודה, אלא גם בתוך יהודה עצמה – נוח ונעים יותר לאדם ולקהילה כאשר יש לה במה מקומית, ובה ניתן לחגוג ולהקריב בכל עת, מבלי להזקק למסע הארוך והמפרך ירושלים. אשה ילדה, אדם ניצל מסכנה, בעל תשובה מבקש להביא קרבן לכפר על חטאתו – אם אינם ירושלמים, ועתותיהם אינם מצויות בידיהם כי הם אנשי עבודה, עליהם להמתין עד מועד העליה לרגל ואז לרכו את כל תרומותיהם וקרבנותיהם ולנסוע לירושלים כדי לחוג שם את כל שמחותיהם, להקריב את כל חובותיהם, בתוך המוני בית ישראל הבאים לירושלים לרגל. הרבה יותר פשוט ויעיל, שתהיה במה מקומית בעיר, ובה יקריבו בכל עת שיש צורך בכך. בבמה המקומית יש גם יתרונות רוחניים וחברתיים, אדם חוגג את שמחותיו ומשתף בדאגותיו את קהילתו הסמוכה, הטבעית, ולא את כלל העולים לרגל. הקירבה מאפשרת הקרבה בזמן הסמוך לשמחה או לתשובה, מעצימה את הערך של הקרבן ואת זיקתו הישירה למאורעות חייו של האדם. מסתבר שחטא הבמות נבע ממקום של כוונות טובות, ואפילו קדושה ודבקות. החובה לרכו את העבודה בירושלים נתפסה כבדאי אצל רבים מבני הארץ כגזירה פוליטית שלטונית, הפוגעת ב"חופש הפולחן" ובהיקף של עבודת ה', לשם מטרה של ריכוז אזרחי המדינה סביב עיר הבירה של מלכי בית דוד, והכפפתם לסמכות השלטונית והמלוכתית המרכזית.

המונופול שניתן לבית המקדש על עבודת הקרבנות, ועל כל תרומות הקודש, חיזק את בית המקדש ואת ירושלים על חשבון הפריפריה. נקל להבין איזו תנועת מחאה התעוררה כאשר באו נציגי השלטון הירושלמי וביקשו לסגור לתושבי הערים והכפרים את הבמות שלהם, ולא לאץ אותם לרכו את כל העבודה בירושלים. על מנת לסבר את האוזן, ננסה לחשוב על צו ממשלתי בימינו שהיה מורה לסגור את כל בתי הכנסת ברחבי הארץ ומותר רק בית כנסת מרכזי אחד, ברחבת הכותל. שהוא יהיה המקום היחיד שבו אפשר להתפלל במנין תמידים כסדרם, שבו מתקיימות שמחות כגון בר-מצוה, וכדומה. כל מי שיעזי לקיים מנין משלו, או חלילה להקים בית כנסת, באחת מערי או כפרי המדינה, הרי הוא עובר על איסור חמור ועליו להענש. מובן, שאיש לא מעלה על דעתו להטיל צו כזה במדינה דמוקרטית וחופשית, בשל ערכי חופש הדת והפולחן, ואיש לא יעלה על דעתו לעשות דבר כזה במדינה יהודית דתית, מפני הפגיעה בקדושת מוסד בית הכנסת וערך התפילה.

ההקבלה בין ניתוח הבמות לבין סגירת כל בתי הכנסת בארץ אינה משל בעלמא, אלא הקבלה ממשית. כידוע, התפילה בציבור שלש פעמים ביום נוסדה בין היתר כנגד הקרבנות. בית הכנסת נחשב למקדש מעט, ולכן מה שמתרחש בבתי הכנסת מאז חורבן בית המקדש ועד היום, הוא מעין עבודת במות. אמנם אין שם קרבנות, אבל אין קרבנות בכלל, והדבר הקרוב ביותר לקרבנות הקיים בימינו הוא "נשלמה פרים שפתינו", וזה נעשה בבתי

הכנסת בעת התפילה. לכאורה, היה מקום להורות שקיים "איסור במות" על ריבוי בתי כנסת. אפשר לחייב, כפי שעשה שלמה המלך בתפילתו עם חנוכת המקדש, שכל תפילותיהם של ישראל יופנו דרך ירושלים ומקום המקדש. עדות מסוימת לאפשרות העלאתה של דרישה כזאת, נמצאת בהלכה התלמודית שאין תפילת המוספין אלא בחבר עיר. כלומר, מכיון שעניינה של תפילת מוסף הוא רק כנגד קרבן מוסף, שהוא קרבן ציבור, אזי אין להתפלל אותה ביחידות אלא רק במקום שמתכנסת הנהגת העיר ובו מתפלל החכם של העיר.

הלכה זו לא נתקבלה לגבי תפילת מוסף ובודאי שלא לגבי התפילות האחרות, במועד ובחול. אבל עצם הדרישה נותרה מרחפת בחלל כקושיה – מדוע באמת לא להגביל את התפילה בציבור לירושלים, בשם האיסור על הקמת במות פרטיות? המניע הרעיוני לאיסור הבמות קיים גם בבתי כנסת, ריבוי בתי כנסת גורם לריבוי אופני פניה לא-להים, יוצר ריבוי ופיצול בין מנהגים ועדות ותת-עדות, ופוגע בממד האחדות של עם ישראל האמור לעבוד את הקב"ה כאיש אחד בלב אחד.

כנגד המניע הזה, עומד צורך אחר, הצורך שהניע את חטא הבמות – הצורך לעבוד את ה' בסביבה מוכרת, אינטימית, משפחתית וקהילתית. יש הבדל משמעותי בין תפילה המונית בכותל לבין תפילה בבית הכנסת הקהילתי שאדם מורגל בו. אמנם, תפילת המונים בכותל היא אירוע רב רושם, אבל לרוב בני האדם, תפילה בבית הכנסת שלהם מועילה יותר לתפילה בכבוד ראש, כהמלצת המשנה בפרק חמישי בברכות, מאשר תפילה בהמון עם בכותל המערבי.

חכמים אכן צידדו בריכוז תפילה לכל הפחות בבתי כנסת גדולים ומרכזיים: "ברוב עם הדרת מלך". אולם מאז ומתמיד, בכל הדורות, נטו יהודים כשרים ל"חטוא" ביחס לבית הכנסת ב"חטא" הבמות. אמנם, אין זה חטא ממשי כין אין איסור על קיומם של בתי כנסת, אולם יש ויש חטא בריבוי הפיצול וההתפלגויות של קהילות ובתי כנסיות, בדרך המחמיצה את ממד ה"ברוב עם". המאבק בין ה"קלויז" – בית הקהל, הוא בית הכנסת הציבורי של העיירה, לבין ה"שטיבל" – בית קטן, לפעמים צרף, של קהילת החסידים הפורשת מן הציבור הכללי ומבקשת להנהיג סדרי תפילה מיוחדים של אנשי עליה, הוא דוגמה אחת, היסטורית, של התנגשות שתי המגמות הללו. המגמה של "ברוב עם" הדורשת ריכוז העבודה והציבור למקום אחד מרכזי וכללי, לבין המגמה של "ויבן שם מזבח לה' הנראה אליו".

היבטים של המתח הזה ניכרים בכל אורחות חיי היהדות המתפללת. שאלת ריבוי בתי כנסיות, קהילות, עדות ונוסחים כנגד השאיפה לכוונן נוסח אחיד ותפילה מרכזית אחת. השאלה היא שאלה מעשית בישובים רבים, שתחילתם, מפני האילוצים של מנין מצומצם, בבית כנסת אחד, ועם התרחבותם עולה הדרישה להקמת בתי כנסיות שונים, לעדות השונות ולקבוצות השונות של מתיישבים.

השאלה היא גם שאלתו של האדם הפרטי המתנווד בין "הקובע מקום לתפילתו א-להי אברהם בעזרו", לבין הרצון להחליף מקום ולבחור מדי פעם בית כנסת וזמן תפילה אחר, ההולם את "מצב הרוח" שלו. עתים מקדים עתים מאחר, עתים מאריך ועתים מקצר. עתים מתפלל בנוסח השגור לו מבית הכנסת של אביו, ועתים בנוסח שהתחבב עליו בימי לימודיו בישיבה.

הדרישה לרכז את כל העבודה במקום אשר יבחר ה' היא מן האתגרים שיוצבו בפני עם ישראל בימות המשיח ובנין בית המקדש במהרה בימינו. בינתיים, אפשר לנצל את העדר החובה לאחד את בתי הכנסיות, ולאפשר את הרב-גוניות המבורכת, המאפשרת את המרחב העשיר של ניגונים וטעמים וניחוחות העולים מבתי הכנסת הרבים. עם זאת, צריך להתכונן לעתיד לבוא, ולקבל על עצמנו גם כיום מגבלות מסוימות על הביזור והפירוד. לתת משקל וערך משמעותי לאחדות ולציבוריות בעבודת השם, למעט בפילוגים ולהשתדל להרכות בכבוד שמים ובהדרת מלך.